

SIEGBERT TARRASCH – TURNAJE MISTRŮ

Ostende 1907 a Petrohrad 1914

Nakladatelství „RISPOL KLASSIK“, 2003

Text ze zadní stránky obálky:

„Pokud chcete mít požitek – sledujte Čigorinovy partie. Pokud chcete dobře hrát – studujte partie Tarrasche.“ – říkával svým svěřencům jeden známý trenér. Totéž lze říci o komentářích šachisty, kterého Steinitz nazval snad největším šachovým géniem. Skutečně, okomentované partie „učitelem celého šachového světa“, jak často nazývali Tarrasche, dvou největších „turnajů mistrů“ mohou objasnit mnohé šachistům všech úrovní.

Díky přízni osudu, vychází tato klasická práce doktora Siegberta Tarrasche poprvé v ruštině.

V. Smyslov, ex-mistr světa

Vážený čtenáři!

Máte v rukou knihu, která vyšla v Rusku poprvé.

Pokud se upřímně domníváte, že šachová klasika zastarala a nikdy ji už nepotřebuje, tak tato kniha – není pro Vás!

Ale pokud milujete šachovou literaturu a sbíráte knihy nejenom s cílem je vystavit na polici, ale abyste někdy poseděli za šachovnicí, přehrávaje partie velkých mistrů s výtečnými pronikavými komentáři, tak jste udělali potřebný nákup ...

Pokud při přípravě k dalším střetnutím čerpáte šachovou moudrost pouze v posledních číslech „Informátora“, neunáhlujte se s odložením této knihy bokem – i Vám prokáže dobrou službu ...

Pokud se domníváte, že význam historie šachu není pro šachistu neužitečný, chcete zvýšit svou sportovní úroveň a důvěřujete autorovi této knihy – jednomu z nejmoudřejších učitelů, kterého Lasker nazval „největším znalcem teorie a praxe šachu“, tak Vám budou „Turnaje šampiónů“ nejenom užitečné, ale přinesou Vám nemálo příjemných chvil.

Bez studia klasického odkazu sotva budete moci skutečně rozvíjet a zvyšovat své šachové mistrovství.

Co se mě týče, tak jsem rád novému setkání s váženým doktorem Siegbertem Tarraschem, jedním z učitelů mého šachového mládí. Před více než 20 lety jsem v knize „V poiskách garmonii“ (Při hledání harmonie) psal o silném vlivu, který na mě měl a zdůraznil jsem, že „díky němu jsem pochopil a náležitě ocenil význam teorie Steinitze, prvního šachového filosofa“. Není se čemu divit: podle názoru Richarda Rétiho „Tarrasch dodal šachové teorii vědeckou formu“.

Nejedno pokolení šachistů poznávalo Steinitzovu teorii a filosofii poziční hry díky Tarraschovým pracím. Základy své teorie zveřejnil Steinitz v roce 1885. Uplynulo již téměř 120 let. Snížil-li se časem význam této teorie? Vůbec. Byla přijata některá upřesnění (mimochodem, původně to již udělal Tarrasch), ale samotná stavba teorie poziční hry stojí i v dnešní době skálopevně. Ani, současní šachisté jsou uvolnění, maximálně dynamičtí, sem tam paradoxní, ale jako i dříve mají za základ poziční principy a antipoziční hra při adekvátní reakci ji stíhá nevyhnutelná odplata.

Všechny prvky Steinitzovy teorie platí i dnes: teorie rovnováhy, učení o hromadění převahy, význam otevřených linií, slabost pole, analýza pěšcové struktury, obrana stísněné pozice, hodnocení pozice a stanovení plánu hry, povinnost útočit při existenci dostatečné převahy a konečně, známá poučka: král – silná figura! (a kdo o tom pochybuje, ať si vzpomene například na partii Aljechin – Capablanca z turnaje AVRO 1938, v níž bílý král při šachovnici plné figur se procházel až na pole g4, což přivedlo k materiálnímu zisku a výhře; abych učinil spravedlnosti zadost, tak poznamenám, že se takové příklady v praxi vyskytují, ale nepříliš často).

Steinitz a Tarrasch měli hodně oponentů – jak Nimcoviče, tak i „hypermodernisty“ (Réti, Tartakower), ale ti všichni pouze buď upřesňovali toto učení, nebo nalézali nové formy jeho praktického uplatnění (například figurové působení jako jedna z možných metod kontroly centrálních polí), nevyvracejíce přitom jeho základy.

To všechno dovoluje domnívat se, že Tarraschovy knihy v dnešní době nejenom, že nezastaraly, ale jsou maximálně užitečné (především pro mladé šachisty) jako výjimečně názorně, přesvědčivě a srozumitelně podané principy učení poziční hry, demonstrované na příkladech partií velkých mistrů. Tarraschovy komentáře k těmto partiím jsou vždy zajímavé, poučné, vtipné, nasycené polemickým temperamentem. Tarrasch nezasypává čtenáře kupou variant, upřednostňuje objasnit mu logiku rozvinutí partie, příčiny a důsledky v ní probíhajícího dění.

Co čtenář nalezne v „Turnajích mistrů“? V podstatě jsou to v jednom svazku spojeny dvě Tarraschovy knihy, z nichž každá je sborník partií jednoho z nejslavnějších šachových kolbišť počátku 20. století. K účasti v těchto soutěžích byli zváni pouze nejsilnější šachisté, jejichž sportovní biografie byla vytyčena vynikajícími úspěchy. Odtud právě velké bojové nasazení téměř v každé partii.

První část knihy – „Turnaj mistrů v Ostende 1907“. Tak pojmenoval tento turnaj sám autor – doktor S. Tarrasch, a když v něm zvítězil, prohlásil se „turnajovým mistrem světa“. Byl to poslední velký úspěch v šachové kariéře ambiciózního doktora. O rok později se střetnul v zápase s mistrem světa Laskerem, ale úspěchu nedosáhl.

Účastníky turnaje v Ostende lze s jistou mírou nepřesnosti rozdělit na dvě skupiny: na šachisty, kteří bezvýhradně přijali kodex poziční šachové hry (Tarrasch, Schlechter, Burn) a na příznivce útočného stylu, spoléhající na kombinační řešení veškerých problémů na šachovnici (Marshall, Janowski, Čigorin).

Charakteristické jsou výsledky turnaje: přívrženci poziční hry Tarrasch a Schlechter se povznesli nad ostré představitele kombinačního stylu Janowského a Marshalla (Burn a Čigorin hráli neúspěšně).

Zde je vhodné zmínit se o častém omylu o jakoby na opačných pólech stojících představitelích poziční a kombinační školy v šachu: první hrají suše a metodicky – „na svěrák“, a druzí – ostře, s ohňostrojem obětí. Konec konců, na tomto turnaji předvedl Marshall řadu skvělých útoků s oběťmi – v partiích č. 19, 28, 41, 50. Útočným mistrovstvím se blýskl také Janowski (č. 1, 47). Ale neméně pocit uspokojení se dostaví z velkolepých útoků a kombinací Tarrasche (č. 6, 22) a Schlechtera (č. 23, 32).

Neznám žádného hráče pozičního stylu, kterému by bylo cizí umění agresivně útočit a zakončovat útok kombinacemi s oběťmi, pokud pro to pozice vytvoří podmínky.

Chtělo by se upozornit také na partie č. 11, 35 a 43, přesně provedené vítězem turnaje v pozičním stylu, a taktéž vysoce technicky sehrané koncovky v partiích č. 52 a 57. Za pozornost stojí zmínit také partie č. 46 a 59, skvěle zahrané Schlechterem

Dovolím si poznamenat několik slov také o druhé Tarraschově knize, obsažené v „Turnaji šampiónů“ – „Turnaj velmistrů v Sankt-Peterburgu, 1914“.

V Německu vydržela nejedno vydání; v zemi, kde se turnaj uskutečnil, dostává čtenář možnost se s ní seznámit, bohužel, až po téměř 90 letech.

Turnaj v Petrohradě byl zajímavý již tím, že byl prvním střetnutím nejsilnějších šachistů, ve kterém hráli tři mistři světa – Lasker a dva budoucí mistři Capablanca a Aljechin; přitom motivy budoucích bitev o mistrovský titul zněly v průběhu turnaje dostatečně jasně.

Od turnaje v Ostende neuplynulo příliš mnoho času – celkem 7 let. Ale v té době to bylo hodně – nová škola v šachu získává stále větší počet svých přívrženců, do čela se dostává talentovaná plejáda mladých šachistů, turnaje nejsilnějších hráčů jsou pořádány každoročně (a to i několikrát ročně), což umožňuje velkým mistrům v praktické hře tříbit své mistrovství. Ne nadarmo si během turnaje v Ostende 1905 Alapin stěžoval Čigorinovi,

že doslova během pár let vzrostla úroveň hry na turnajích natolik, že se hraní stalo znatelně obtížnějším.

V Petrohradě již Marshall a Janowski nemohli předvést své kombinační nadání, a veteráni Blackburne s Gunsbergem neměli na rúžích ustláno – mladí velmistři jim doslova nedávali vydechnout.

Hrdinou turnaje byl mistr světa Lasker. Jeho partie právem vyvolávaly bouři pochval ze strany Tarrasche – jeho nedávného soupeře v boji o titul mistra. Obdivuhodná byla různorodost jeho talentu. Čtenář se se zájmem seznámí nejenom s jeho vynalézavě provedenými útoky na krále, které byly zakončeny elegantními kombinacemi (partie č. 47, 54, 74), ale také s jeho skvělými protiútoky (č. 7, 64) a s virtuózně sehranými koncovkami (č. 16, 44, 65). Je zajímavé, že pozici z koncovky Lasker – Rubinsten (č. 16) připomenul Botvinnik, když o 32 let později v roce 1946 v Groningenu přerušil svou partii s Euwem v obtížné pozici. Když porovnal tuto pozici se svou přerušenu, našel budoucí mistr světa záchranu ve zdálo by se beznadějně věžové koncovce bez pěšce.

Pro toho, kdo dodnes neznal historický souboj Lasker – Capablanca (č. 69), bude bezpochyby zajímavé seznámit se s tímto klasickým příkladem pozičního tlaku.

Capablancova hra nadchla současníky. Viděli v něm budoucího majitele šachové koruny. Právě jako k mistru světa v blízkém budoucnu pohlížel na Capablancu mladý Aljechin. Kdo vymyslel, že Capablanca hraje suše, spoléhaje pouze na techniku? Prostudujte jeho partie č. 26, 34, 43, 52 – ukázky ostrých útoků, provedených energicky a odvážně! A nevyhnutelným završením útoku – krásná kombinace! Jeho partie s Bernsteinem (č. 34) získala cenu za krásu. A Nimcoviča (partie č. 4) a Tarrasche (č. 60) porazil Capablanca ve skvělém pozičním stylu.

Ve dvaadvacetiletém Aljechinovi již začal vykukovat génus kombinací, jak jej později nazývali současníci. Nejvynalézavější kombinační protihrou odrazil mocně útočícího mistra světa (č. 35) a v partii s Marshalllem (č. 17) Aljechiv virtuózně využil nevelké převahy ve vývinu pro získání rozhodující výhody.

Samotný autor knihy Tarrasch i když nezopakoval svůj ostendský úspěch, přesto odměnil své čtenáře skvělými šachovými výkony. Jak nevzpomenout partii č. 22, ve které doktor, obětující Nimcovičovi dva střelce, doslova rozsápal pozici jeho krále! A koncovky v partiích č. 19, 53, 70 – výjimečně přesně realizované Tarraschem, jsou příkladem technického mistrovství vysoké úrovně.

Nemohu nevzpomenout zajímavou (u nás doposud nepublikovanou) partii č. 18 Bernstein – Nimcovič, ve které ostrý útok jednoho soupeře a mistrovský protiútok druhého nedovolil ani jednomu z nich dosáhnout převahy.

V tomto krátkém přehledu jsem vzpomenul pouze malou část zajímavých partií, sehraných v obou turnajích. Při studii partií za šachovnicí, vážený čtenáři, bezpochyby naleznete ještě hodně zajímavého a zasluhujícího pozornosti. V tom vám budou nápomocny vynikající autorovy komentáře. Jsou moudré, poučné, vtipné a i když se občas prohřeší přílišným autoritářstvím, tak to vůbec nesnižuje velikost práce jednoho z nejlepších šachistů minulého století (mimořadně, jediného, komu se povedlo setkávat se za šachovnicí s prvními pěti mistry světa!).

Od překladatele (A.I.Figner)

„Není mnoho lidí, kteří udělali pro popularizaci šachu a jeho základních principů tolik, jako Tarrasch“. Jedna taková, poněkud archaicky vystavěná poznámka Nikolaje Ivanovice Grekova, velkého znalce šachu a jeho historie, zcela postačuje, aby obrátila šachistovu pozornost k rázovité osobě doktora (nikdy nevynechal příležitost se tak titulovat) Siegberta Tarrasche. Jeden z nejsilnějších šachistů konce XIX. – začátku XX. století, byl současně výjimečně talentovaným a plodným šachovým literátem. Napsal třináct šachových knih a lze pouze litovat, že většina z nich nebyla u nás (v Rusku) vydána.

Pravda, Botvinnik napsal více, velký je také literární odkaz Aljechinův, ale tito (oba skvělí analytici) velkou část svého díla věnovali svým sportovním výsledkům, analýze svých partií, na jejich příkladu seznamovali čtenáře se zákulisním světem tvůrčího procesu šachistova myšlení.

Tarrasch také uvádí čtenáře do své tvůrčí laboratoře, ale její zdi jsou tak široké, že osobní motiv se téměř vytrácí a rozevívá se v mnohem širší a všeobjímající téma. V mládí se Tarrasch seznámil s pracemi prvního mistra světa W. Steinize, které se staly základem jeho učení o poziční hře, nebo, jak je také nazývali, nové šachové školy. Steinitzovo učení našlo v Tarraschově osobě nejenom horlivého zastávce, ale také horoucího hlasatele. Steinitz byl prorokem jím stanovených zákonitostí, Tarrasch byl neutuchajícím hlasatelem nové školy.

Steinitz vyložil svou teorii v knize „The Modern Chess Instruktor“, jedna z kapitol má charakteristický název „Soudobá škola a směry jejího rozvoje“. Lasker hovořil o Steinitzově teorii ve své „Učebnici šachové hry“. Ale Tarrasch v době svého tvůrčího formování a sportovních triumfů učebnice nepsal. Své názory a přesvědčení podával řečí šachového komentáře. Vydává jednu knihu za druhou, každá – pečlivě jím okomentovaný sborník partií, ale v komentářích nevynechal příležitost, aby znovu a znovu vtloukal svému čtenáři zásady nové školy. Byla to vůbec nová škola? Mnozí neuznávali její existenci, i když za šachovnicí se řídili jejími zásadami. Německý velmistr Richard Teichmann, například, tvrdil: „Není ani stará, ani nová škola, ale je dobrá a špatná hra“. Tarrasch se nepřel, zkrátka měl za to, že poziční hra podle Steinitze je dobrá hra. Psal: „Posuzuji každou pozici jako úkol, jehož podmínkou je třeba najít nejlepší tah, a snažím se jej řešit“. Nalezená řešení předával čtenáři. A tak od poznámky k poznámce, od partie k partii, od jednoho soupeře ke druhému. Výsledkem bylo uspořádané dílo šachové teorie, podávané přehledně, přesvědčivě, v dostupné a přitažlivé formě.

Richard Réti nazval Tarrasche učitelem celého pokolení šachistů po Steinitzovi, německý mistr Alfred Brinckmann tak nazval svou knihu (vydanou v roce 1963 v Berlíně): „S. Tarrasch – učitel šachového světa“.

Takže – učitel, mentor! Jakým způsobem Tarrasch prováděl svou učitelskou misi? Sám o tom hovoří prostě a otevřeně: „Každou partii jsem udělal předmětem hlubokého zkoumání, o jehož výsledky se dělím s čtenářem, takže tento může bez práce zcela pochopit partii. Společně se čtenářem si sednu za šachovnici a podrobně mu objasňuji partii... Ukazuji mu vnitřní zákonitost celého průběhu šachové partie, jak z jednoho vyplývá druhé“ ... a dále: „Ukazuji, jak za každou chybou následuje potrestání... a že špatný tah, jako prokletí, vždy za sebou vleče další trápení... Neomezují se pouze danou partií, ale hledám pevný základ rozvíjejících se událostí; zpravidla, abstrahuji specifikum daného případu a směřuji k obecnému, stanovuji řadu principů a pravidel, jejichž znalost je nezbytná pro jistou hru“.

Zcela současná metodika výuky! Nyní je nezbytné položit následující otázku – do jaké míry se mohou naši šachisté obracet k literárnímu odkazu „učitele šachového světa“, co je jim přístupné z tohoto odkazu? Odpověď na tuto otázku byla donedávna neuspokojivá. Ze zásadních, představujících základní hodnotu Tarraschových prací pouze jedna – „Moderní

šachová partie“ – byla přeložena a vydána v roce 1926, nicméně ve zkrácené podobě. Kromě toho, v roce 1925 byla vydána jeho monografie zahájení „Obrana dámského gambitu“ a v roce 1932 – fragment Tarraschovy učební příručky „Šachová hra“, kterou napsal nedlouho před svou smrtí (tento fragment brožovaného formátu byl u nás vydán pod názvem „Co musí každý vědět o střední hře“). V roce 1988 uviděla poprvé světlo světa v ruštině skvěle přeložená Tarraschova kniha „300 šachových partií“.

Kniha, která je nyní předkládána čtenáři – „Turnaj mistrů“, prodlužuje sérii šachové klasiky a jeví se druhou z těch, které považujeme za nejserióznější Tarraschovy práce. Je to jím okomentovaný sborník dvou turnajů z počátku století – Ostende, 1907 a Petrohrad, 1914 – vydané společně v jednom svazku. Každého z nich se zúčastnili pouze nejsilnější šachisté té doby.

Dnes by byl každý z těchto turnajů zaručeně nazýván sportovními novináři turnajem hvězd, nebo superturnajem. Skutečně, kvalita hry, předvedená v převážné většině partií, byla jistě velmistrovská, misrovská. Poziční hra v duchu nové školy zde byla předvedena na nejvyšší úrovni – pohled úchvatný a poučný! V obou turnajích také kritériím nové školy vzdorovali a vyrovnaně s nimi bojovali vášnivě odvážní rytíři nekompromisního útoku, nevynechávající příležitost zkrášlit svou hru třpytem kombinací s oběťmi – Marshall a Janowski (bohužel, Čigorin v Ostende a Blackburn v Petrohradu se již nemohli těchto souborů účastnit).

Tarraschovy „Turnaje mistrů“ – to není pouze svěží demonstrace úspěchů nové školy jejími nejsilnějšími představiteli, ale také příběh o tom, jak tato nová škola obstála v prověrce odolnosti v souboji s duchovními následníky Morphyho a Anderssena. Je příznačné, že jak Marshall, tak i Janowski dosovali úspěchů zejména tehdy, když neporušovali principy poziční hry, ale usilovně se jimi řídili.

Čtenáři překládaná kniha „Turnaje mistrů“ je napsána, jakož i ostatní Tarraschovy práce, skvělým literárním jazykem. Text je doslova prosycen francouzskými a latinskými okřídlenými slovy, průpovídkami, citáty z německé klasiky. Považovali jsme za nutné všechna tato spojení ponechat v plném znění, opatřená překladem. Rozsáhlejší poznámky jsou uvedeny v konci knihy. V záhlaví partií jsou uvedeny názvy zahájení, používané v současnosti. Nicméně v autorských anotacích každého kola jsou zachovány původní názvy zahájení.